

УДК 792+792.072

DOI <https://doi.org/10.32782/art-studies.2025-1-6>

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ СЕРГІЯ ГОРДЕЄВА В КОНТИНУУМІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Хім'як В'ячеслав Антонович

народний артист України, професор,
професор кафедри театрального мистецтва
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9779-5000>

Кирея Марія Вікторівна

доктор філософії, асистент кафедри театрального мистецтва
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5872-9839>

У дослідженні дається комплексна оцінка багатогранної мистецької діяльності заслуженого діяча мистецтв України Сергія Гордеєва в контексті професіоналізації сценічного мистецтва. У статті охарактеризовано значення життєтворчості Сергія Гордеєва, окреслено періоди театрально-мистецької діяльності. Розглянуто постать митця в дискурсі театрального мистецтва міста Харкова, відзначено вплив особистості Сергія Гордеєва на формування культури України. У творчому доробку Сергія Івановича – акторські роботи, режисерські постановки вистав, театралізовані концертні програми та тематичні заходи, науково-дослідницькі роботи, навчально-методичні рекомендації та публікації у галузі сценічного мистецтва. Сергій Гордеєв – професор кафедри режисури Харківської державної академії культури, має значний вплив на формування театральної освіти України. Його підходи та методи навчання відзначаються інноваційністю, прагненням до експериментів і увагою до розвитку творчих здібностей студентів. У роботі також висвітлено наукову діяльність Сергія Гордеєва. Публікації кандидата мистецтвознавства Сергія Гордеєва сприяють розвитку сценічного мистецтва в Україні, надаючи нові перспективи для розуміння театральної практики, освіти й соціальної ролі театру. Автор численних наукових розвідок з проблематики сценічного мистецтва, естрадного мистецтва, історії театру, учасник всеукраїнських і міжнародних конференцій, форумів, культурно-просвітницьких зустрічей. Слід відзначити, що Сергій Гордеєв присвятив роботи вивченню театральної школи Леся Курбаса та Валентини Честякової, спадщина яких є неоціненним внеском у розвиток театрального мистецтва не лише для української, а й для європейської культури. Саме тому ці роботи такі важливі для формування теоретичної бази та практичних аспектів театральної діяльності.

Ключові слова: Сергій Гордеєв, сценічне мистецтво, театральне мистецтво, педагог, режисер-постановник, актор, науковець.

Khimiak Viacheslav, Kyreia Mariia. Gordeev's Serhiy creative work in the continuum of Ukrainian stage art

The research provides a comprehensive assessment of the multifaceted artistic contributions of the Honored Artist of Ukraine Gordeev Serhiy in the context of professionalizing the performing arts. The article characterizes the significance of Gordeev's Serhiy life's work and outlines the periods of his theatrical and artistic activities. The artist's role in the discourse of stage art in Kharkiv is considered, and the influence of Gordeev's Serhiy personality on the formation of Ukrainian culture is noted. His creative work includes acting, directing performances, theatrical concert programs, thematic events, research, educational and methodological recommendations, and publications in performing arts. Serhiy Gordeev, a professor at the Department of Directing at the Kharkiv State Academy of Culture, has significantly influenced the formation of theater education in Ukraine. Gordeev's Serhiy creative work includes acting, directing performances, theatrical concert programs and thematic events, research, teaching and methodological recommendations, and publications in the field of performing arts. Gordeev Serhiy is a professor

at the Department of Directing at the Kharkiv State Academy of Culture and significantly influences the formation of theater education in Ukraine. His approaches and teaching methods are characterized by innovation, a desire for experimentation, and attention to the development of students' creative abilities. The paper also highlights Gordeev's Serhii research activities. The publications of Gordeev Serhiy, the Candidate of Art History, contribute to the development of the performing arts in Ukraine, providing new perspectives for understanding theater practice, education, and the social role of theater. He is the author of numerous scientific researches on the problems of stage art, pop art, and theater history, and a participant in national and international conferences, forums, and cultural and educational meetings. It should be noted that Gordeev Serhiy devoted his research to the theater school of Les Kurbas and Valentyna Chestyakova, whose legacy is an invaluable contribution to the development of theater art not only for Ukrainian but also for European culture. That is why these works are so important for the formation of the theoretical basis and practical aspects of theater activity.

Key words: Serhii Hordieiev, stage art, theater art, teacher, stage director, actor, scientist.

Вступ. Метою дослідження є аналіз творчого доробку заслуженого діяча мистецтв України Сергія Гордєєва у сфері професійного сценічного мистецтва, прослідковано вплив особистості на формування сценічної культури України. У величавому колі театральних педагогів сучасності особливе місце належить Гордєєву Сергію Івановичу, лауреату міжнародних театральних фестивалів і творчих премій, заслуженому діячеві мистецтв України (1998), кандидату мистецтвознавства (2005), професору (2005), члену правління Харківського міжобласного відділення Національної спілки театральних діячів України, завідувачу кафедри режисури (1996) Харківської державної академії культури. Сергій Гордєєв – важлива постать у театральному контексті України, внесок у мистецтво якого можна оцінити через призму його творчої діяльності, яка охоплює різні аспекти сценічного мистецтва, від режисури до викладання, що робить його фігурою, яка вплинула на формування нових поколінь акторів і театральних митців. Майже пів століття віддано служінню у славній кузні культурно-мистецьких кадрів, де визрів і досяг педагогічного Олімпу талант Сергія Гордєєва, чії творчі й науково-педагогічні здобутки стали гордістю і славою ХДАКУ і відомі далеко за межами України.

Матеріалами дослідження слугують особисті архіви Сергія Гордєєва, публікації та рецензії митця. **Методи** дослідження – системний, біографічний, театрознавчий, історико-культурний. **Результати.** Аналіз життєтворчості Сергія Гордєєва дає змогу висвітлити сценічне мистецтво України

кінця XIX – початку XX століття та визначити місце Сергія Івановича в історії українського мистецтва.

«Ідентифікація відбувається в межах визначеної ситуації: людина завжди народжується уже в певному середовищі, мовній і культурній традиції» [1, с. 94]. Народився Сергій Іванович 14 лютого 1948 року в робітницькій родині в місті Ярославлі (РФ), де закінчив 8 класів загальноосвітньої школи. У 1963 році вступив до Ярославського театального училища на акторське відділення. У стінах цього навчального закладу формувалися театральний, художній світогляд, професійна абетка майбутнього актора і режисера. Викладачі фахових дисциплін режисери-постановники В. Давидов, В. Цветков і художній керівник Ярославського академічного драматичного театру ім. Ф. Волкова народний артист СРСР Ф. Шишигін передавали учневі досвід і традиції театальної школи, закладали норми театальної етики та зуміли виявити й розвинути акторський хист, запалити творчу уяву здібного, наполегливого юнака. Сергій Іванович не тільки із захопленням виконував ролі на сцені навчального театру, а, виявивши режисерські амбіції, допомагав як асистент режисера в підготовці курсових і дипломних вистав. Викладачі, а особливо режисери-практики, постійно рекомендували Сергію навчатися режисури. Склавши успішно вступний іспит, Сергій Гордєєв став студентом режисерського факультету Харківського інституту мистецтв (нині Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського), майстерні заслуженого діяча

мистецтв Білорусі, професора О. Б. Скибневського.

З перших днів навчання у стінах інституту молодому, енергійному, харизматичному дев'ятнадцятилітньому Сергію було затісно, його невгамовного п'янило розмаїття харківського мистецького життя – вистави, концерти, літературно-мистецькі вечори, зустрічі з видатними українськими діячами літератури, театру та кіно. І скрізь йому хотілося бути і все бачити, до всього бути причетним. З нелегким навчанням він поєднував роботу артистом розмовного жанру в Харківській обласній філармонії, виконував ролі у виставах Харківського українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, а згодом у режисерсько-постановочних групах з організації та проведення масових театралізованих свят і видовищ.

Диплом режисера драматичного театру одержав у 1972 році і до 1976 року служив у Харківському театрі юного глядача як актор і режисер. За період роботи в ТЮГ зіграв майже два десятки ролей, брав участь у постановках декількох вистав, гастролював містами. Молодий режисер активно продовжував здійснювати постановки театралізованих концертних програм і різноманітних заходів.

Харківські рецензенти акцентували увагу на особливості стилістики режисури Сергія Гордеєва – завжди яскраво метафоричний, театральний і видовищний, здатний органічно поєднувати слово з пластикою, особливим умінням використання музики, шумових ефектів та органічним цікавим використанням акторів, співаків і танцівників.

Знаковим був 1973 рік. Сергій Іванович вступив до Українського театрального товариства (нині – Національна спілка театральних діячів України). Увійшовши до складу ради по співпраці з мистецькою молоддю, у 1976 році на базі Будинку актора разом із представниками різних професійних спілок Харкова Сергій Іванович заснував і взяв під своє керівництво «Клуб творчої молоді», брав участь у створенні концертних програм, організації фестивалів, творчих звітів діячів культури та художніх колективів міста Харкова й області,

демонструючи свій талант не лише на київській сцені, а й у багатьох містах України.

Бурхлива, багатогранна діяльність невтомного, молодого режисера й організатора, набутий досвід, професіоналізм – прелюдія до високої місії Вчителя, Педагога, Вихователя.

Запрошення до Харківського державного інституту культури (нині Харківська державна академія мистецтв) викладачем режисури, майстерності актора та сценічної мови 28-річний режисер сприйняв із невластивим йому спокоєм. Відкриття нового театрального етапу в житті для Сергія Гордеєва стало важливим кроком до реалізації його покликання. Важливою є метафора «незримой руки», яка вказує на те, що доля або обставини самі підштовхнули його до вибору цього шляху. Відчуття нового горизонту символізувало надію та можливості, які відкривалися перед ним у ролі педагога та передбачали не лише професійний, а й особистісний розвиток. Першим наставником молодого викладача став тодішній завідувач кафедри режисури, доктор мистецтвознавства, професор В. М. Айзенштадт. Він упродовж багатьох років був не тільки наставником Сергія Івановича, а й, передаючи педагогічний досвід, залучав до організаційно-методичної роботи та згодом рекомендував на посаду завідувача кафедри режисури. Прагнення науково-дослідницької роботи привели Сергія Гордеєва до аспірантури Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського (1978–1982 рр.), тема дисертації «Акторське мистецтво В. М. Чистякової як явище української сценічної культури ХХ століття», керівник професор Ю. О. Станішевський. Це був сміливий крок керівника й аспіранта вивчати спадщину великого Курбаса.

Після завершення навчання Сергій Іванович, будучи вже кваліфікованим фахівцем, успішно рухався по кар'єрних східцях педагогічної професії: у 1981 році – старший викладач, у 1987-му – завідувач кафедри, у 1991-му – доцент. Із цілого ряду причин (а які причини, можна здогадатися) дисертацію Сергій Гордеєв захистив лише у 2005 році і в той же час отримав звання професора.

Як викладач, Сергій Іванович заснував мистецьку школу, розробив методичні матеріали для здобувачів кваліфікації «режисер-постановник масових видовищ», педагогів закладів культури і мистецтва. У портфоліо Сергія Івановича не одне покоління фахівців, які стали лауреатами міських, державних, міжнародних фестивалів театрального мистецтва. Його учні відзначені почесними званнями, успішно працюють на ниві українського театрального мистецтва, культури, педагогіки. Видатні випускники – заслужені діячі мистецтв України О. Настаченко, Н. Супруненко, заслужений артист України Х. Сіддік, заслужений працівник культури України В. Саган, заслужений працівник культури АР Крим О. Калашникова, заслужений працівник культури України Т. Логінова, доктор культурології, професор А. Кікоть, кандидат мистецтвознавства, заслужений працівник культури України В. Бугайова, кандидати мистецтвознавства Г. Куріна, О. Апчел, Р. Набоков, О. Галонська, О. Лачко, В. Данілова, кандидат педагогічних наук О. Кабула. І це далеко не повний перелік учнів Гордєєва Сергія Івановича.

Сергій Гордєєв, як фахівець у галузі театральної освіти, відіграв важливу роль у розвитку освітніх стандартів в Україні. Сергій Іванович брав участь у створенні та вдосконаленні навчальних планів і програм, що відповідають сучасним вимогам театральної освіти. Це стосується визначення ключових компетенцій, які повинні мати випускники. Його участь у науково-методичних комісіях та експертних комісіях з ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів за спеціальністю «Сценічне мистецтво» підкреслило його вплив на формування якісної театральної освіти в Україні.

Також Сергій Гордєєв неодноразово був залучений до процесу оцінки кандидатських дисертацій, де він надавав конструктивну критику й рекомендації, допомагаючи аспірантам удосконалити роботи. Його досвід і знання в театральному мистецтві давали змогу детально аналізувати дослідження, рецензувати методичні матеріали, посібники, монографії.

Шляхетність і дипломатичність, досвід і цілеспрямованість, людяність і терплячість допомогли Сергію Івановичу як керівникові кафедри режисури сформувати свій вектор творчої роботи. У 1987–1990 роках за його власної ініціативи були підготовлені документи для відкриття нової спеціальності – «Хореографічне мистецтво» на кафедрі режисури та здійснено перший випуск режисерів драматичного театру і режисерів етнографічних свят та обрядів. Викладачі кафедри плідно працювали над створенням навчальних планів, враховували тенденції розвитку телебачення й естрадного мистецтва – це передбачало визначення ключових предметів і практичних занять.

Відповідно до політичних обставин, які відбувалися в Україні в 1990 роки, Сергій Іванович деякий період не працював завідувачем кафедри, лише після шестирічної перерви Сергій Гордєєв повернувся на керівну посаду. У той період у Харківському інституті культури відкрилися такі спеціальності, як: «Театральне мистецтво» (спеціалізація «Режисура естради та масових свят»), «Кіно-, телемистецтво» (спеціалізація «Телережисура»), пізніше – «Акторське мистецтво» (спеціалізація «Актор драматичного театру та кіно»).

Розширюючи навчальні напрями, Сергій Гордєєв не забував і про творчість. З його ініціативи було створено студентський навчальний театр «Академія» (1999–2018 роки) та стаціонарний навчальний театр при кафедрі (2000 рік). Такі лабораторії стали мистецьким простором для експериментів і нових ідей у театральному мистецтві міста Харкова та професійним майданчиком для акторів і режисерів, роботи яких були відзначені на всеукраїнських та міжнародних фестивалях.

Сергієм Гордєєвим було створено десятки вистав, обласних, районних, міських театралізованих заходів, тематичних концертів, вечорів, свят, культурно-мистецьких програм. Його активна участь у підготовці фестивалів різних рівнів підкреслює важливість театру як майданчика для обговорення соціальних і культурних питань. Видатні досягнення Сергія Гордєєва: засновник І українського

міжнародного фестивалю «Березіль-93», один з ініціаторів спорудження пам'ятного знаку Лесю Курбасу, пантеону-могили його сім'ї, постановник мистецьких свят «Дні Леся Курбаса і Мар'яна Крушельницького в Харкові» (1997 р.), «І. Мар'яненко – видатний діяч українського театру» (1999 р.). А також створення обласних заходів вищої школи Харківщини: «Слобожанське родинне свято» (2001–2008 рр.), VII Всеукраїнської студентської універсиади (2003 р.), свята «Освітнянська скарбниця Харківщини» (2004 р.), фольклорних свят «Мама, тато, я – українська сім'я» (2006, 2008 рр.); «Вища школа Харківщини – кращі імена» (2001–2019 рр.).

Сергій Іванович Гордєєв – відомий в Україні науковець. Він заслужено ввійшов у коло дослідників, котрі ґрунтовно вивчають спадщину видатного реформатора театру ХХ століття Леся Курбаса. Автор майже 200 публікацій. Дослідницькі роботи: монографія «Валентина Чистякова – легенда української сцени» (2003 р.), дисертація «Акторське мистецтво В. М. Чистякової як явище української сценічної культури ХХ століття». А також праці «З книжкової колекції Леся Курбаса» (2007 р.), «Творчий спадок Леся Курбаса у ХХІ столітті» (2012 р.), «Леся Курбас – реформатор українського театру» (2013 р.). І справді, ці наукові здобутки дійсно відіграють важливу роль у розвитку українського театрознавства.

За досягнення в розвитку українського театрального мистецтва С. І. Гордєєву присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України» (1998 р.) [2, с. 20]. Нагороджений знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» (2003 р.), Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтв України «За багаторічну плідну працю в галузі культури» (2003 р.). За особистий внесок у розвиток освіти та культури сучасної України нагороджений знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» (2003 р.), Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтв України «За багаторічну плідну працю в галузі культури» (2003 р.). Сергій Гордєєв – лауреат визначних премій,

у творчому доробку якого нараховується низка почесних грамот, дипломів, орденів у галузі культура та мистецтво, що свідчить про всеукраїнське визнання митця серед діячів мистецтва України.

Напрацювання С. І. Гордєєва в театральній педагогіці та реалізація у практичних і теоретичних працях стали видатним надбанням у підготовці акторів і режисерів України. Сергій Іванович, авторитетно зарекомендувавши себе як кваліфікований театральний теоретик і практик, неодноразово брав участь у ліцензуванні та акредитації спеціальності «Театральне мистецтво» у вищих закладах України. У травні 1994 року Сергій Гордєєв у складі групи експертів Міністерства освіти та науки України ліцензував акторське відділення на базі Тернопільського музичного училища ім. Соломії Крушельницької (нині Тернопільський мистецький фаховий коледж ім. Соломії Крушельницької). Пізніше як голова ліцензійної групи акредитував спеціалізацію «Актор драматичного театру і кіно» в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Слід відзначити, що Сергій Іванович допомагав порадами й щедро ділився навчально-методичними розробками, програмами з курсів майстерності актора, сценічної мови та інших. Завдяки своїй активній сценічно-патріотичній позиції Сергій Гордєєв став знаковою постаттю для розвитку театральної освіти на Тернопільщині.

«Лише той режисер є справжнім творцем, у якого розвинуте моральне та етичне ставлення до своєї праці, служіння своєму народові через театр. Виховання такого режисера – одне з головних завдань театральної педагогіки». [3, с. 3]. Це кредо сформульоване 28-річним викладачем-початківцем Сергієм Гордєєвим. Йому вірний і дотепер метр театральної педагогіки заслужений діяч мистецтвознавства України, кандидат мистецтвознавства, професор Сергій Іванович Гордєєв. Саме такі наставники відіграють ключову роль у становленні та розвитку професіоналів сценічного середовища.

Висновки. Життєтворчість Сергія Гордєєва в континуумі сценічного мистецтва

є яскравим прикладом того, як творчість слугує не лише розвагою, але й інструментом для роздумів над питаннями про театр, сцену, освіту та культуру. Сергій Гордєєв – це талановитий режисер, мудрий педагог, який формує нове покоління майстрів сценічного мистецтва, поєднуючи практику, педагогіку й наукові дослідження. Він з тих митців, біографія якого вартує бодай того, що «історія мусить занотувати її на берегах свого головного тексту» [4, с. 317]. Діяльність Сергія Івановича допомагає формувати нове розуміння сценічного мистецтва в сучасному суспільстві й відкриває нові

перспективи для подальших досліджень у цій галузі. Невтомна енергія заслуженого діяча мистецтв України скерована, щоб якомога більше пізнати та вивчити особливості свого краю, що виростив великого Леся Курбаса й інших знакових діячів мистецтва. Він з тих людей, що заряджає неспокоєм студентів, школярів, читачів бібліотек, розповідаючи про Леся Курбаса, Валентину Честякову, Йосипа Гірняка, про театр «Березіль», ділиться своїми роздумами про розвиток українського національного театру, театральної освіти, сіє зерна патріотизму та віри в Українське сценічне мистецтво.

Література

1. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. С. 94.
2. Сергій Гордєєв. Вами пишається Харків. Харків : Харк. міськ. рада, Управ. культ. 2003. С. 20.
3. Сергій Гордєєв : біобібліогр. покажч. / уклад. С. Євсеєнко, О. Левченко, О. Хижна, Т. Шикаленко. Харків : ХДАК, 2018. 148 с.
4. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Хосе Ортега-і-Гасет. Київ : Основи. 1994. 424 с.

References

1. Kozlovets, M. (2009). Phenomenon of national identity: challenges of globalization: monograph [The Phenomenon of National Identity: Challenges of Globalization: A Monograph]. Zhytomyr: ZHDU Publishing House imeni I. Franka [in Ukrainian].
2. Hordieiev, S. (2003). Kharkiv is proud of you [Kharkiv is proud of you]. Kharkiv: Kharkiv City Council, Department of Culture [in Ukrainian].
3. Yevseienko, S. Levchenko, O. Khyzhna, O. Shykalenko, T. (2018). Serhii Hordieiev: biobibliografichnyi pokazhchuk [Serhii Gordeev: a bibliographic index]. Kharkiv: KhSAC [in Ukrainian].
4. Orteha-i-Hasset Khose (1994). The topic of our time. Selected works [Selected works. Jose Ortega y Gasset]. Kyiv: Foundations [in Ukrainian].